

فضا. بعد چهارم قدرت

(قسمت دوم)

رژیم حقوقی فضا

دکتر محمد حسن نامی

چکیده

ملل متحد در خصوص منع پرتاب و گردش سفینه‌های حامل سلاح‌های اتمی و دیگر سلاح‌های کشتار جمعی. ۵- عهدنامه‌ی مورخ ۱۹۶۳ در زمینه‌ی منع آزمایش‌های هسته‌ای در جو، ماورای جو و زیر دریاها. ۶- موافقت‌نامه‌ی میان ایالات متحده و اتحاد جماهیر شوروی (سابق) در تأیید اعلامیه‌ی شماره‌ی ۱۸۸۴. ۷- اعلامیه‌ی شماره‌ی ۱۹۶۲ مورخ ۱۳ دسامبر ۱۹۶۳ مربوط به اصول حقوقی حاکم بر فعالیت‌های کشورها در کاوش و بهره‌برداری از فضای ماورای جو، کره‌ی ماه و دیگر کرات آسمانی.

محدودیت منابع و اسناد مرتبط با حوزه‌ی فضا در کشور، ضرورت تبیین جایگاه فضا در توسعه‌ی کشور و امنیت پایدار را ایجاد می‌نماید؛ که ضمن بیان مسائل اساسی و با اهمیت در خصوص فناوری فضایی و فعالیت‌های فضایی کشور، حوزه‌های تخصصی سنجش از دور و تصویربرداری فضایی را مورد بررسی قرار دهد. ساختار فضا، رژیم حقوقی فضا، کارکردهای فضا و فناوری فضایی، مباحث عمده‌ای هستند که در این نوشتار به آن‌ها پرداخته شده است.

ماهیت و منابع حقوقی فضا

۸- عهدنامه‌ی مورخ ۲۲ آوریل ۱۹۶۸ در مورد اصول یادشده مربوط به نجات فضاوردان، بازگرداندن فضاوردان و اجسام پرتاب شده به خارج از اتمسفر. این موافقت‌نامه که طبق اعلامیه‌ی شماره‌ی ۲۳۴۵ به تاریخ ۱۹ دسامبر ۱۹۶۷ به تصویب مجمع عمومی رسیده بود، از ۳ دسامبر ۱۹۶۸ به مرحله‌ی اجرا درآمده است. ۹- عهدنامه‌ی مورخ ۲۷ ژانویه ۱۹۶۷ درباره‌ی اصول فوق‌الذکر که به موجب اعلامیه‌ی شماره‌ی ۲۲۲۲ در ۱۹ دسامبر ۱۹۶۶ به تصویب مجمع عمومی رسیده بود. ۱۰- عهدنامه‌ی مورخ ۲۹ مارس ۱۹۷۲ مربوط به مسئولیت بین‌المللی برای تأمین خسارت ناشی از اجسام فضایی. این عهدنامه قبلاً در ۲۹ نوامبر ۱۹۷۱ به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل متحد رسیده بود. ۱۱- عهدنامه‌ی مورخ ۱۹۷۴ مجمع عمومی سازمان ملل متحد مربوط به ثبت اشیای پرتاب شده به ماورای جو. ۱۲- موافقت‌نامه حاکم بر فعالیت‌های کشورها در کره ماه و دیگر اجرام آسمانی موسوم به معاهده‌ی کره ماه مورخ ۵ دسامبر ۱۹۷۹ مجمع عمومی سازمان ملل متحد.

امروزه به علت آن که فضا به عرصه‌ای بی‌پدیل از همکاری‌های متقابل و بین‌المللی کشورها تبدیل شده، لذا تعریف ساز و کار مشخص و کارآمد حقوقی برای نظم دهی به تعاملات کشورها و ارگان‌های چند ملیتی بیش از پیش ضرورت می‌یابد. در واقع فضا میراث مشترک تمامی ابنای بشر است و هیچ دولتی حق اعمال حاکمیت بر فضا و یا اجرام آسمانی را ندارد، در عین آن که از آزادی کامل برای اکتشاف و بهره‌برداری از آن برخوردار است، بنابراین برای تعیین موازین و ضوابط قانونی، حاکمیتی، سیاسی، اقتصادی و امنیتی در این عرصه بین کشورها، باید تدابیر و تمهیدات لازم حقوقی اتخاذ شود.

حقوق فضا نیز به تبع حقوق بین‌الملل بر پایه قراردادها و توافق‌های بین‌المللی بنا شده است. در واقع عهدنامه‌ها، مقاله‌نامه‌ها، اعلامیه‌ها و توافق‌های دو یا چند جانبه یک شورا هستند که مبانی حقوق فضا را به عنوان زیر مجموعه‌ای از حقوق بین‌الملل تعریف می‌کنند^(۱). مهم‌ترین منابع حقوق فضا که تاکنون به صورت رسمی تدوین شده و انتشار یافته به شرح ذیل می‌باشد:

- ۱- اعلامیه‌ی شماره‌ی ۱۱۴۸ مورخ ۱۴ نوامبر ۱۹۵۷ مجمع عمومی سازمان ملل متحد مربوط به کاهش تسلیحات و عدم کاربری نظامی از فضا.
- ۲- اعلامیه‌ی شماره‌ی ۱۳۴۸ مورخ ۱۳ دسامبر ۱۹۵۸ مجمع عمومی سازمان ملل متحد در مورد تأسیس کمیته‌ای وابسته به مجمع عمومی به نام کمیته‌ی مختص استفاده‌ی صلح‌آمیز از فضای ماورای جو.
- ۳- اعلامیه‌ی شماره‌ی ۱۷۲۱ مورخ ۲۰ دسامبر ۱۹۶۱ مجمع عمومی سازمان ملل متحد در زمینه‌ی اصل آزادی فضا.
- ۴- اعلامیه‌ی شماره‌ی ۱۸۸۴ مورخ ۱۷ اکتبر ۱۹۶۳ مجمع عمومی سازمان

رژیم حقوقی فضا

بعد از بازشدن دریچه‌های فضا به روی انسان و شروع عصر فضا، به منظور قانونمند نمودن رژیم بهره‌برداری از فضا به عنوان منافع مشترک همه‌ی ابنای بشر در جهان، رفته رفته موضوع حقوقی - سیاسی فضای ماورای جو در جهان مطرح گردید. برای تعیین و مشخص نمودن محدوده‌ی هوایی و فضایی برای کشورها جهت اعمال حاکمیت، فرمول

خاصی در سطح بین‌الملل مورد اجماع نمی‌باشد، در این زمینه نظرات و برداشت‌های گوناگونی ارائه شده است.

یک طرز تفکر مبنای بر پایه صعود آیرودینامیکی گذاشته و معتقد است هر کشوری تنها تا ارتفاعی که هواپیماها قادر به پرواز هستند به عنوان قلمرو هوایی کشورشان حاکمیت دارند و این ارتفاع را ۲۰ مایل در نظر می‌گیرند. برخی معتقدند قلمرو هوایی کشورها مترادف با اتمسفر است؛ هر جا اتمسفر است، آنجا قلمرو هوایی محسوب می‌شود. نظریه‌ی دیگری نیز معتقد است حاکمیت کشورها تا بی نهایت ادامه دارد. اما بعضی نیز بر اساس حقوق دریاها معتقدند تا عمقی که هواپیماها صعود می‌کنند به عنوان اتمسفر سرزمینی، کشورها می‌توانند در آن محدوده حاکمیت کامل اعمال نمایند و تا ارتفاع ۲۰۰ مایلی نیز مانند مناطق دریایی (منطقه انحصاری - اقتصادی) این محدوده منطقه نظارت تلقی شود که حق ترانزیت برای سفینه‌های غیر نظامی در آن محدود به رسمیت شناخته شود و پس از آن فضا شروع می‌شود^(۲).

برای تعیین رژیم حقوقی فضا دو رویکرد اساسی به عنوان مبنای مورد استفاده و استناد قرار می‌گیرد:

- رویکرد دریاهای آزاد
- رویکرد قطب جنوب

هر کدام از این رویکردها رهیافت‌های خاصی را نسبت به معاهدات فضایی ارائه می‌دهد. در رویکرد دریاهای آزاد، فعالیت‌های نظامی پذیرفته شده در حقوق بین‌الملل عام، نسبت به فضا پذیرفته می‌شود، ولی در رویکرد قطب جنوب، فضا کاملاً عاری از هر گونه فعالیت‌های نظامی تلقی شده و جهت بهره‌برداری‌های علمی و پژوهشی اجازتی فعالیت دارد. در حال حاضر جهت تعیین اصول حاکم بر فعالیت کشورها در فضای ماورای جوّ مصوبات کمیته‌ی دائم سازمان ملل متحد (کوپوس) و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی چند جانبه مورد استناد می‌باشد.

کمیته‌ی دائم سازمان ملل متحد (کوپوس) برای استفاده‌ی صلح‌آمیز از فضای ماورای جوّ در سال ۱۹۵۸ با ۱۱ عضو آغاز به کار نمود. این کمیته در سال ۱۹۵۹ رسمیت یافت و تعداد اعضای آن افزایش پیدا کرد. از زمان تشکیل کمیته‌ی کوپوس، پنج معاهده‌ی بین‌المللی به تصویب رسیده است که به عنوان زیربنای حقوق بین‌الملل هوا - فضا مطرح هستند. اصول کلی این معاهده‌ها عدم تملیک بر فضای ماورای جوّ، عدم استفاده‌ی نظامی از فضا، آزادی اکتشافات و تحقیقات علمی - فضایی، جبران خسارات ناشی از پرتاب اشیای فضایی، نجات فضانوردان و بازگرداندن آن‌ها و تجهیزاتشان به کشور پرتاب کننده، حفظ محیط زیست در زمین و فضا، ثبت فعالیت‌های فضایی و... می‌باشند.

اولین کنوانسیون چند جانبه‌ی فضایی با نام «معاهده‌ی اصول حاکم بر فعالیت کشورها در کشف و استفاده از فضا شامل ماه و دیگر اجرام سماوی» (معاهده‌ی فضای ماورای جوّ) در ۲۷ ژانویه ۱۹۶۷ بین کشورهای ایالات متحده‌ی آمریکا، انگلستان و اتحاد جماهیر شوروی (سابق) مطرح و در ۱۰ اکتبر ۱۹۶۷ به امضاء رسید و تا ژانویه‌ی سال ۲۰۰۶، ۹۸ کشور به این پیمان

پیوسته‌اند و ۲۷ کشور دیگر نیز این معاهده را امضاء کرده‌اند، اما هنوز تصویب نهایی آن را به پایان نرسانده‌اند^(۳).

معاهده‌ی فضای ماورای جوّ (۱۹۶۷) چارچوب اولیه و اساسی را برای رژیم حقوقی بین‌المللی در زمینه‌ی فضای ماورای جوّ پایه گذاری می‌کند. این معاهده تصریح دارد فضا به ملت خاصی اختصاص ندارد و هر گونه اکتشاف و استفاده از فضای ماورای جوّ می‌بایست در جهت منافع همه‌ی کشورها و در حیطه‌ی منافع مشترک انسانی باشد.

طبق این کنوانسیون (۱۹۶۷)، فضای ماورای جوّ شامل ماه و دیگر اجرام آسمانی، باید برای اکتشافات و استفاده‌ی همه‌ی کشورها، آزاد باشد و فضای ماورای جوّ جزء قلمرو ملی هیچ کشوری نیست. همچنین معاهده، نصب سلاح‌های هسته‌ای یا هر گونه سلاح‌های کشتار جمعی را در فضای ماورای جوّ ممنوع اعلام می‌کند که ماه و دیگر اجرام آسمانی باید صرفاً جهت اهداف صلح‌آمیز مورد استفاده قرار گیرند. افزون بر این، معاهده موادی دربارهی نجات و بازگرداندن فضانوردان و مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها را نیز در این خصوص در بردارد. همچنین بر طبق این معاهده، دولت‌هایی که در فضای ماورای جوّ فعال هستند باید سازمان ملل متحد و جامعه‌ی علمی بین‌المللی را از ماهیت، محل و نتایج فعالیت‌های خود آگاه نمایند. این معاهده را ۹۱ کشور تصویب نمودند^(۴).

معاهده‌ی ۱۹۶۷ از منظر حقوقی - سیاسی، زمینه‌ی لازم را برای مشارکت مؤثر و کامل در فرآیند تصمیم‌سازی در مورد مسائل مرتبط با فضای ماورای جوّ فراهم می‌کند. این معاهده پایه و مبنای کلیه کنوانسیون‌ها و سند‌های قانونی قرار می‌گیرد که در زمینه‌ی فعالیت‌های فضایی صادر شده است که مهمترین آن شامل:

- ۱- کنوانسیون ۱۹۷۲ (کنوانسیون مسئولیت). «تعهد بین‌المللی در مورد خسارات وارده به وسیله‌ی اجرام فضایی»
- ۲- کنوانسیون ۱۹۷۵ (کنوانسیون ثبت). «ثبت اشیای پرتاب شده به فضا»
- ۳- معاهده‌ی ۱۹۷۹ (معاهده‌ی ماه). «فعالیت‌های کشورها در ماه و دیگر اجرام آسمانی»
- ۴- توافق‌نامه‌ی ۱۹۸۶ (موافقت‌نامه‌ی نجات). «نجات و بازگشت فضانوردان و بازگرداندن اشیای پرتابی به فضا»

در کنار معاهدات ذکر شده، باید به معاهده‌ی «ممنوعیت بخشی از آزمایش‌های هسته‌ای» که بعدها تبدیل به معاهده‌ی ممنوعیت کامل آزمایش‌های هسته‌ای شد، اشاره نمود که در آن انفجار هسته‌ای در فضای ماورای جوّ ممنوع اعلام شده است. همچنین کنوانسیون ممنوعیت استفاده‌ی نظامی یا هرگونه استفاده‌ی خصمانه از فنون تهدیدات محیطی، استفاده از این شیوه‌ها را با هدف تغییر در دینامیک، ترکیب یا ساختار فضای ماورای جوّ را ممنوع می‌کند. کنوانسیون مخابرات بین‌المللی نیز حاوی موادی در ارتباط با مخابرات فضایی است.

به رغم این همه توافق‌نامه‌ها و معاهدات حقوقی و بین‌المللی در تأمین امنیت و رعایت اصول و موازین بشر دوستانه، اقدامات قدرت‌های بزرگ به ویژه آمریکا در نظامی کردن فضا و استقرار تسلیحات در آن عرصه،

(XVII).

۲- اصول کاربرد ماهواره‌های مصنوعی دولتی برای پخش برنامه‌های بین‌المللی تلویزیونی که در تاریخ ۱۰ دسامبر ۱۹۸۲ پذیرفته شد. (قطعنامه‌ی ۳۷/۹۲)

۳- اصول مرتبط به سنجش از دور از فضای ماورای جو، در تاریخ ۳ دسامبر ۱۹۸۶ پذیرفته شده (قطعنامه‌ی ۴۱/۶۵)

۴- اصول مرتبط به استفاده از منابع نیروهای هسته‌ای در فضای ماورای جو که در تاریخ ۱۴ دسامبر ۱۹۹۲ پذیرفته شده است. (قطعنامه‌ی ۴۷/۶۸)

۵- اظهارنامه‌ی همکاری‌های بین‌المللی در زمینه‌ی کاوش و استفاده از فضای ماورای جو توسط تمام دولت‌ها، پرداختن به نیازهای خاص کشورهای گسترش یافته که در اظهارنامه‌ی اصول قانونی فعالیت دولت‌ها در کاوش و استفاده از فضای ماورای جو، پذیرفته شده در تاریخ ۱۳ دسامبر ۱۹۶۳ (قطعنامه‌ی ۱۹۶۲، XVIII).

متن معاهدات پنج‌گانه که در راستای ترویج همکاری‌های بین‌المللی در زمینه‌ی استفاده از فضای ماورای جو در جهت اهداف صلح‌جویانه توسط مجمع عمومی سازمان ملل تدوین و به تصویب رسیده به شرح ذیل بیان می‌شود:

الف) معاهده‌ی اصول فعالیت دولت‌ها در کاوش و استفاده از فضای ماورای جو شامل ماه و دیگر اجرام سماوی (معاهده‌ی فضای ماورای جو)

این معاهده (قطعنامه‌ی شماره‌ی ۲۲۲۲ مجمع عمومی، XXXI) در تاریخ ۱۹ دسامبر ۱۹۶۶ پذیرفته شده در ۲۷ ژانویه ۱۹۶۷ به امضاء رسید و در ۱۰ اکتبر ۱۹۶۷ به مرحله‌ی اجرا درآمد.

- با توجه به القای چشم‌اندازهای وسیع پیش از آن که انسان به فضای ماورای جو دست پیدا کند.

- با توجه به منافع مشترک کلیه‌ی افراد بشر در امر گسترش، کاوش و استفاده از فضای ماورای جو در مقاصد صلح‌جویانه.

- اعتقاد به کاوش و استفاده از فضای ماورای جو برای استفاده‌ی همه‌ی انسان‌ها، صرف نظر از میزان توسعه‌ی اقتصادی و عملی آن‌ها.

- میل به شرکت گسترده در همکاری‌های بین‌المللی در حوزه‌ی علمی، به علاوه در نظر گرفتن جنبه‌ی قانونی برای شناسایی و استفاده از فضای خارجی جهت اهداف صلح‌طلبانه و مسالمت‌آمیز.

- اعتقاد به این که این چنین تجمعات برای توسعه‌ی توافقات دو طرف و همچنین برای تقویت روابط دوستانه بین دولت‌ها و مردم کمک خواهد کرد.

- فراخوانی قطعنامه‌ی ۱۹۶۲ XVIII، ملقب به «اظهارنامه‌ی اصول قانونی فعالیت‌های رسمی دولت‌ها در استفاده و شناسایی از فضای ماورای جو» که به اتفاق آراء و توسط انجمن عمومی سازمان ملل در ۱۳ دسامبر ۱۹۶۳ پذیرفته شده است.

- فراخوانی مصوبه‌ی ۱۸۸۴ XVIII، که توسط مجمع عمومی سازمان ملل

مهمترین چالش برای رژیم حقوقی فضا محسوب می‌شود. کسب فعالیت‌های سلطه‌جویانه و به کارگیری سلاح‌های ضدماهواره‌ی زمین پایه امنیت ملی جهانی را تهدید و رقابت نظامی را در فضا جدی‌تر می‌نماید که این گونه اقدامات خروج از رژیم حقوقی جاری را موجب خواهد شد^(۵).

اصول و معاهدات سازمان ملل در خصوص فضای ماورای جو

توسعه‌ی تدریجی سازمان ملل و تدوین قوانین بین‌المللی موجب ایجاد یک سری مسئولیت‌ها و وظایف نظارتی مهم و اصلی در این نهاد بین‌المللی گردیده است. یکی از این مسئولیت‌های مهم نظارتی و قانونی، به ماورای جو اختصاص دارد.

در این راستا تلاش کمیسیون سازمان ملل و کمیسیون‌های فرعی قانونی آن در زمینه‌ی استفاده صلح‌آمیز از فضای ماورای جو باعث تدوین و تصویب تعدادی معاهدات و اصول حاکم بر فعالیت دولت‌ها و نحوه‌ی مشارکت آن‌ها در فضای ماورای جو شده است.

در حقیقت این نهاد برای همکاری‌های بین‌المللی در زمینه‌ی فضای ماورای جو یک نقطه‌ی عطف بوده و تنظیم قوانین بین‌المللی مورد نیاز را بر عهده دارد. فضای ماورای جو که براساس بعضی از ملاحظات یک حوزه‌ی شگفت آور جلوه می‌کند، از نقطه نظر قانونی و همکاری‌های بین‌المللی کاملاً منحصر به فرد می‌باشد. بر مبنای این واقعیت تنظیم قوانین مشخص جهت تسهیل در روابط و تعاملات بین‌المللی و فعالیت‌های بشری در زمینه‌ی فضای ماورای جو جنبه‌ی واقعی به خود گرفته است.

تدوین قوانین بین‌المللی در زمینه‌ی فضای ماورای جو به علت نیاز به فرآیندهای تحقیق، مطالعه، مذاکرات، تنظیم اصول قانونی و سپس الحاق این اصول در معاهدات عمومی چند جانبه به طور آرام و تدریجی صورت می‌گیرد. اولین اقدام در این زمینه توسط مجمع عمومی در سال ۱۹۶۳ تحت عنوان اظهارنامه‌ی اصول قانونی فعالیت دولت‌ها در زمینه‌ی کاوش و استفاده از فضای ماورای جو مورد پذیرش اعضا قرار گرفت که بعد از چند سال سازمان ملل این اصول قانونی را تحت عنوان ۵ معاهده‌ی عمومی چند جانبه گسترش داد و موجب یکپارچگی و توسعه‌ی نظریات موجود در اظهارنامه‌ی اصول قانونی گردید. معاهدات فضایی به وسیله‌ی بعضی از دولت‌ها به تصویب رسیده و بقیه نیز این اصول را پذیرفته‌اند.

از میان این معاهدات، معاهده‌ی ۱۹۶۷ در زمینه‌ی اصول فعالیت دولت‌ها جهت کاوش و استفاده از فضای ماورای جو، شامل ماه و دیگر اجرام سماوی، می‌بایست به عنوان تجهیز اساس قوانین عمومی به منظور استفاده صلح‌آمیز از فضا و ارثه چارچوبی برای توسعه‌ی قوانین فضای ماورای جو در نظر گرفته شود.

همچنین سازمان ملل بر پیش‌نویس، تنظیم و تصویب ۵ قطعنامه‌ی مجمع عمومی به شرح ذیل نظارت داشت که شامل اظهارنامه‌ی اصول قانونی زیر می‌باشد:

۱- اظهارنامه‌ی اصول قانونی فعالیت دولت‌ها در کاوش و استفاده از فضای ماورای جو، پذیرفته شده در تاریخ ۱۳ دسامبر ۱۹۶۳ (قطعنامه‌ی ۱۹۶۲،

دادن هر گونه جنگ افزار ویرانگر و نصب این جنگ افزارها در اجرام سماوی و یا ایستگاهی جهت این سلاح‌ها در فضای ماورای جو، غیر از روش‌های جاری خودداری نمایند. ماه و دیگر اجرام سماوی می‌بایست توسط تمام دولت‌های عضو این تفاهم نامه منحصراً جهت اهداف صلح طلبانه مورد استفاده قرار گیرد. تأسیس پایگاه‌های نظامی، تأسیسات و استحکامات، آزمایش هر نوع جنگ افزار و برگزاری هر نوع مانور جنگی در اجرام سماوی ممنوع می‌باشد. استفاده از اشخاص نظامی برای پژوهش‌های علمی و یا برای اهداف صلح طلبانه دیگر نباید ممنوع باشد، اما استفاده از تجهیزات و یا تسهیلات مورد نیاز برای کاوش‌های صلح طلبانه بر روی ماه و دیگر اجرام سماوی ممانعتی ندارد.

ماده ۵:

دولت‌های عضو این معاهده می‌بایست به فضانوردان به عنوان نمایندگان انسان در فضای ماورای جو بنگرند و همچنین می‌بایست در صورت بروز هر گونه پیشامد و یا فرود اضطراری بر روی سرزمین دیگر کشورهای عضو و یا دریاها، بزرگ، به آن‌ها مساعدت‌های ممکن را بنمایند.

در چنین شرایطی فضانوردان می‌بایست فوراً و با آرامش وارد محدوده‌ی فضایی کشور خودشان شوند. در ادامه‌ی فعالیت‌ها در فضای ماورای جو در اجرام سماوی، فضانوردان یک کشور عضو می‌بایست با فضانوردان دیگر کشورهای عضو همکاری‌های ممکن را بنمایند. کشورهای عضو این معاهده می‌بایست فوراً دیگر اعضای این پیمان و یا دبیرکل سازمان ملل را از بعضی اتفاقاتی که در فضای خارجی، شامل ماه و دیگر اجرام سماوی، روی می‌دهد که می‌تواند برای زندگی و یا سلامتی فضانوردان خطرناک باشد، در جریان قرار دهند.

ماده ۶:

کشورهای عضو این معاهده می‌بایست برای فعالیت‌های بین‌المللی در فضای ماورای جو، شامل ماه و دیگر اجرام سماوی، قابلیت‌های خاص را در برداشته باشند، چه فعالیت‌هایی که توسط آژانس‌های دولتی و یا بوسیله‌ی موارد غیردولتی دیگر ادامه پیدا می‌کند. این کشورها یا آژانس‌ها باید اطمینان داشته باشند که فعالیت‌های بین‌المللی آن‌ها، سازگاری با پیش‌بینی‌های در نظر گرفته شده در معاهده را تحقق خواهد بخشید.

فعالیت‌های غیردولتی در فضای ماورای جو، مستلزم ارائه مجوز و نظارت مداوم از سوی کشورهای عضو این معاهده باشد. زمانی که این فعالیت‌ها در فضای خارج، شامل ماه و دیگر اجرام سماوی، به وسیله یک سازمان بین‌المللی ادامه پیدا می‌کند، مسئولیت قبول این معاهده می‌بایست توسط کشورهای عضو پذیرفته شده و هر دو طرف یعنی سازمان‌های بین‌المللی و کشورهای عضو معاهده که در این سازمان شریک هستند، به عهده گرفته شود.

در ۱۷ اکتبر ۱۹۶۳ به اتفاق آراء پذیرفته شده، براساس این مصوبه دولت‌ها از قرار دادن تسلیحات هسته‌ای و یا انواع دیگری از سلاح‌ها و جنگ افزارهای محرک در مدار اطراف زمین و یا کار گذاشتن و نصب این سلاح‌ها در اجرام سماوی منع شده‌اند.

- گرفتن اعتبار از مجمع عمومی سازمان ملل در راستای مصوبه‌ی II ۱۱۰. ۳ نوامبر ۱۹۴۷ که تبلیغات طراحی شده و یا احتمالی برای تحریک و یا تشویق بعضی از تهدیدها جهت صلح، نقض صلح و یا فعالیت‌های تجاوز کارانه را محکوم می‌کند و قابلیت اجرایی نمودن مصوبات مذکور برای فضای ماورای جو.

- بیان این که معاهده‌ی اصول فعالیت دولت‌ها در کاوش و استفاده از فضای ماورای جو، شامل ماه و دیگر اجرام سماوی به اهداف و اصول منشور سازمان ملل کمک خواهد کرد، مواد این معاهده به شرح ذیل مورد پذیرش قرار گرفت:

ماده ۱:

استفاده از فضای ماورای جو، شامل ماه و دیگر اجرام سماوی، می‌بایست به طور سودمند و به نفع همه‌ی کشورها و برای همه‌ی افراد بشر، صرف نظر از میزان توسعه‌ی عملی و یا اقتصادی‌شان مورد شناسایی گردد. فضای ماورای جو، شامل ماه و دیگر اجرام سماوی، می‌بایست برای کاوش و استفاده از آن توسط تمام دولت‌ها بدون هیچ گونه تبعیض در هر نوع و نژاد و براساس مساوات و مطابق با قوانین بین‌المللی آزاد باشد و همچنین می‌بایست دسترسی به تمام بخش‌های اجرام سماوی امکان‌پذیر باشد. در آن جا می‌بایست هیچ گونه محدودیتی جهت پژوهش‌های علمی در فضای خارج، شامل ماه و دیگر اجرام سماوی وجود نداشته باشد و دولت‌ها می‌بایست موجبات همکاری‌های بین‌المللی در زمینه‌ی این تحقیقات را فراهم سازند.

ماده ۲:

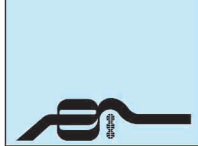
فضای ماورای جو، شامل ماه و دیگر اجرام سماوی، هیچ گونه تخصیص بین‌المللی و یا ادعای حاکمیت توسط گروه خاصی جهت استفاده، تصرف و یا مفاهیم دیگر نمی‌باشد.

ماده ۳:

دولت‌های عضو این تفاهم نامه باید فعالیت‌هایشان را در زمینه‌ی اکتشاف و استفاده از فضای ماورای جو شامل ماه و دیگر اجرام سماوی را در چارچوب قوانین بین‌المللی، شامل منشور سازمان ملل متحد، به خاطر صلح و امنیت بین‌المللی و ترویج تفاهمات و همکاری‌های بین‌المللی ادامه دهند.

ماده ۴:

دولت‌های عضو این تفاهم نامه متعهد می‌شوند که هیچ گونه جنگ افزار اتمی را با خود حمل ننموده و در مدار اطراف زمین قرار ندهند و از قرار

ماده ۷:

رایزنی‌های بین‌المللی در این زمینه را انجام دهند. چنانچه یک کشور عضو پیمان مدعی باشد که فعالیت و یا آزمایش‌های طراحی شده توسط دیگر کشورهای عضو در فضای ماورای جو، به طور بالقوه مضراتی را به فعالیت‌ها و اکتشافات صلح‌طلبانه و استفاده از فضای خارجی، شامل ماه و دیگر اجرام سماوی برایش به همراه خواهد داشت، می‌تواند در خصوص این فعالیت‌ها یا آزمایش‌ها درخواست مشاوره بنماید.

ماده ۱۰:

برای ترویج همکاری‌های بین‌المللی در کاوش و استفاده از فضای ماورای جو، شامل ماه و دیگر اجرام سماوی، مطابق با اهداف این معاهده، کشورهای عضو این معاهده باید به طور متساوی فرصت رصد پرواز اجسام فضایی پرتاب شده را به دیگر اعضا براساس تقاضای آن‌ها فراهم نمایند. این چنین فرصت‌هایی برای مشاهده‌ی موقعیت مورد نظر می‌بایست با توافق بین دولت‌های مرتبط تعیین شود.

ماده ۱۱:

برای ترویج همکاری‌های بین‌المللی در کاوش‌های صلح‌آمیز و استفاده از جو زمین، کشورهای عضو معاهده، فعالیت‌ها را (حداکثر توانایی عملی قابل اجرا در طبیعت، هدایت، مکان‌یابی کردن و نتیجه دادن این فعالیت‌ها) در فضای ماورای جو زمین، شامل ماه و دیگر اجرام سماوی، با اطلاع دبیرکل سازمان ملل و به طور عمومی کمیته‌ی علمی بین‌المللی برسانند و دبیرکل سازمان ملل نیز می‌بایست انتشار اطلاعات دریافت شده را فوراً و به سرعت تدارک ببیند.

ماده ۱۲:

تمام ایستگاه‌ها، تأسیسات، تجهیزات نظامی و حمل‌کننده‌های فضایی در ماه دیگر اجرام سماوی، می‌بایست (به عنوان نماینده) برای دیگر کشورهای عضو معاهده به صورت متقابل باز باشند. این نماینده‌ها می‌بایست دلایل قابل قبولی را بابت دریافت وجه به یک پروژه ارائه دهند تا این که مشاوره‌هایی را که ممکن است در نظر گرفته شود اختصاص یابد و برای اطمینان از ایمنی و برای پرهیز از تداخل‌ها، حداکثر تسهیلات و پیش‌بینی‌هایی ممکن داده شود.

ماده ۱۳:

قوانینی در این معاهده می‌بایست برای فعالیت‌های کشورهای عضو معاهده در اکتشاف و استفاده از جو زمین، شامل ماه و دیگر اجرام سماوی پیش‌بینی شود که آیا این فعالیت‌ها توسط یک کشور عضو معاهده به تنهایی یا به طور مشترک با دیگر کشورها، شامل موقعیت‌هایی که در آن جا آن‌ها ادامه می‌دهند با چارچوب سازمان‌های بین‌المللی دولت‌ها ادامه پیدا می‌کند. بعضی از پرسش‌های عملی در ارتباط با فعالیت‌ها که توسط سازمان‌های بین‌المللی چند دولتی در اکتشاف و استفاده از جو زمین، شامل

هر یک از کشورهای عضو این معاهده که شیئی را تهیه و به فضای ماورای جو، شامل ماه و دیگر اجرام سماوی، پرتاب کرده‌اند و همچنین هر یک از کشورهای عضو که در آن محدوده‌ی سرزمینی قرار دارند و یا از تسهیلات شیئی پرتاب شده استفاده می‌کنند، در سطح بین‌المللی مسئول (مشمول) خسارت‌های وارده به دیگر کشورهای عضو معاهده و یا به اشخاص حقوقی و حقیقی که از طریق این شیئی و یا اجزای تشکیل دهنده‌ی آن در کره‌ی زمین، در هوا و یا فضای خارجی، شامل ماه و دیگر اجرام سماوی، به آن‌ها ضرری وارد می‌آید، می‌باشند.

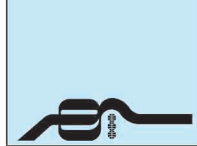
ماده ۸:

یک کشور عضو این معاهده که یک شیئی را به فضای خارج پرتاب کرده‌اند، می‌بایستی مادامی که آن شیئی در فضا و یا اجرام سماوی قرار دارند، دارای اختیارات قانونی برای کنترل بر روی شیئی ارسالی خود و همچنین افراد وابسته به آن را خواهد داشت. حق مالکیت اشیای پرتاب شده به فضا شامل اشیایی که در زمین ساخته شده و یا این که در اجرام سماوی طرح ریزی شده‌اند و بخش‌های تشکیل دهنده‌ی آن، به سبب حضور آن‌ها در فضای خارجی و یا در اجرام سماوی و یا به وسیله‌ی مراجعت آن‌ها به زمین، تحت تأثیر واقع نمی‌شوند. این اشیاء و یا بخش‌های تشکیل دهنده‌ی آن‌ها محدودی ثبت شده خود را (محدوده‌ی کشور عضو معاهده مورد نظر) پیدا کرده و به کشوری که طبق درخواست، قبل از مراجعت به اطلاعات مشخص و شناسایی شده توسط آن کشور مجهز شده‌اند، مراجعت می‌نمایند.

ماده ۹:

در اکتشافات و استفاده از فضای ماورای جو، شامل ماه و دیگر اجرام سماوی، کشورهای عضو معاهده می‌بایست توسط قواعد همکاری و مساعدت‌های دو جانبه راهنمایی شوند و تمام فعالیت‌هایشان را در فضای خارجی، با توجه به موارد مشابه در دیگر کشورهای عضو معاهده، جهت‌گیری نمایند.

کشورهای عضو معاهده می‌بایست تحقیقات خود را در فضای ماورای جو که با کاوش‌های جدید آن‌ها مرتبط باشد پیگیری نمایند. همچنین برای پرهیز از آلاینده‌های مضر ناشی از وجود مواد خارج از محیط زمین و همچنین مخالفت با هر گونه تغییرات در محیط زمین، چنانچه لازم باشد می‌بایست راه حل مناسبی را برای این هدف بپذیرند. اگر یکی از کشورهای عضو پیمان اعتقاد بر این داشته باشد که یک فعالیت یا آزمایش طراحی شده به وسیله‌ی آن و یا بخش‌های بین‌المللی در فضای خارج، شامل ماه و دیگر اجرام سماوی، به طور بالقوه مخالف با فعالیت‌های صلح‌طلبانه‌ی دیگر کشورهای عضو در استفاده از فضای ماورای جو، شامل ماه و دیگر اجرام سماوی را موجب خواهد بود، آن‌ها می‌بایست متعهد شوند پیش از آن که اقدامی در زمینه‌ی این گونه فعالیت‌ها و یا آزمایش‌ها صورت پذیرد،

متون انگلیسی، چینی، اسپانیایی، فرانسوی و روسی این معاهده با اعتبار مساوی در بایگانی دولت‌های حافظ، حفظ شده و سه نسخه آن در شهرهای لندن، مسکو و واشنگتن در ۲۷ ژانویه ۱۹۶۷ به امضای نمایندگان رسیده است.

پی‌نوشت

۱- همت یار، رضا و شکوری، بابک؛ ۱۳۸۷.

۲- نوده توپچی، ۶؛ ۱۳۸۷.

۳- مقاله‌ی معاهده‌ی فضای ماورای جو به نقل از:

<http://WWW.unoosa.org/oosa/SpaceLaw/outerspt/1387>.

۴- مقاله‌ی ساختار حقوقی معاهدات فعالیت‌های فضایی و فضای ماورای جو؛ سایت

دانشنامه‌ی فضایی ایران به نقل از: <http://WWW.isa.ir/ene/components>.

۵- نوده توپچی، حسین؛ رژیم حقوقی فضای ماورای جو زمین و چالش‌های پیش رو؛

به نقل از سایت مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت WWW.CSR.IR

ماه و دیگر اجرام سماوی ادامه پیدا می‌کند، می‌بایست توسط کشورهای عضو معاهده پاسخ داده شود که یا با سازمان‌های بین‌المللی اختصاصی و یا با یک یا چند کشور در سازمان‌های بین‌المللی که عضو این معاهده هستند، ارتباط دارد.

ماده‌ی ۱۴:

۱- این معاهده می‌بایست برای امضای تمام دولت‌ها باز باشد و هر دولتی که طبق بند ۳ این ماده، این معاهده را قبل از لازم‌الاجرا شدن امضاء ننموده باشد، می‌تواند در هر موقع به آن ملحق شود.

۲- این معاهده می‌بایست برای تصویب به دولت‌های امضاء کننده تسلیم شود. اسناد تصویب شده و الحاقی به دولت‌های اتحاد جماهیر شوروی (سابق)، بریتانیای کبیر، ایرلند شمالی و ایالات متحده‌ی آمریکا که به عنوان دولت‌های حافظ تعیین شده‌اند، سپرده خواهد شد.

۳- معاهده‌ی حاضر می‌بایست توسط ۵ دولت شامل کشورهایی که به این معاهده به عنوان نگهدارنده تعیین شده و اسناد خود را تصویب نموده‌اند، به مرحله‌ی اجرا درآید.

۴- در مورد دولت‌هایی که اسناد تصویب و یا الحاقی خود را پس از لازم‌الاجرا شدن این معاهده تسلیم نمایند، معاهده‌ی مزبور از تاریخ تسلیم اسناد تصویبی و یا الحاقی اجرا خواهد شد.

۵- دولت‌های حافظ اسناد می‌بایست تاریخ امضاء و تسلیم هر سند تصویب و یا الحاقات آن توسط کشور مزبور و تاریخ اجرا شدن این معاهده و سایر اطلاعات را به اطلاع کلیه‌ی دولت‌هایی که معاهده را امضاء و یا به آن ملحق شده‌اند، برسانند.

۶- این موافقت‌نامه طبق ماده‌ی ۱۰۲ منشور ملل متحد از طرف دولت‌های حافظ به ثبت خواهد رسید.

ماده‌ی ۱۵:

هر یک از دولت‌های طرف این موافقت‌نامه می‌تواند اصلاحاتی را در آن پیشنهاد نمایند. اصلاحات دربارهِ هر یک از دولت‌های متعاهد که آن را نیز پذیرفته‌اند، در صورت تأیید آن اصلاحات از طرف اکثر دولت‌های امضاء کننده به مورد اجرا گذاشته خواهد شد و متعاقباً دربارهِ هر یک از دولت‌های متعاهد از تاریخ پذیرش اصلاحات مزبور لازم‌الاجرا خواهد بود.

ماده‌ی ۱۶:

هر یک از دولت‌های امضاء کننده‌ی این معاهده می‌تواند یک سال پس از لازم‌الاجرا شدن، کناره‌گیری خود را از معاهده کتباً به دولت‌های حافظ اعلام نمایند. این کناره‌گیری یک سال پس از تاریخ وصول اعلام مزبور، عملی خواهد بود.

ماده‌ی ۱۷: